

ΠΡΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΟΡΑ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

«Μόλις ένιωσε πώς έφτασε ή μέρα πού θά πέθαινε, έλουσε τό κορμί της μέ ποταμίσιο νερό, στολιστηκε και προσευχήθηκε μπροστά στό θωμό τής Έστίας... Πέρασε κι άπ' τούς άλλους βωμούς, προσευχήθηκε και τούς στεφάνωσε μέ κλαδιά μυρτιάς... Σ' όσους μέναν στό σπίτι άπλωνε τό δεξί της χέρι νά τούς χαιρετήσει...»¹

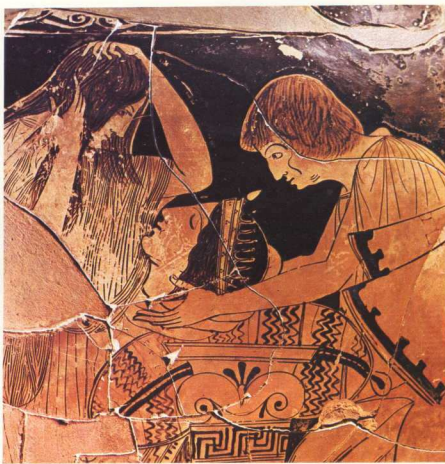
Τό γεγονός του θανάτου είναι ή άφετηρία μιās σειράς από διαδικασίες, ενός τυπικού τής κηδείας και του πένθους, πού μάς παραδίνεταί από άρχαία έλληνικά λεξικά: «Προθέσεις, εκφοραί, τρίτα, ένατα, τριακάδες², έναγίσματα, χοαί, τά νενομοισμένα. έπαμήσασθαι τής γής³, ύφάπτειν τήν πυράν, περιδείπνον, ταφή, έντάφια, μνήμα, τάφος, χώμα, σπήλι, έλεγείον, έπίσημα, ληνοί⁴ τε και σοροί⁵ και πύελοι⁶». Διακρίνουμε τέσσερις φάσεις: Τήν πρόθεση του νεκρού, τήν εκφορά, τόν ένταφιασμό και τίς τιμές πού του γίνονται σέ τακτές ή έκτακτες χρονικές στιγμές μετά τήν κηδεία. Στο κείμενο πού άκολουθεί θ' αναφερθοϋμε στίς δύο πρώτες.

Στρατής Παπαδόπουλος, Ντίνα Κουσουλάκου

Τελεióφοιτοι του άρχαιολογικού τομέα του Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης

Ο νεκρός πρέπει να τιμηθεί και να ταφεί από φίλους και συγγενείς. Θεωρείται άπρεπεια όπέναντί του να παίρνουν μέρος στις διαδικασίες της κηδείας πρόσωπα που οι σχέσεις τους μ' αυτόν ήταν άσχημες. Είναι επιτρεπτό όμως να παραβρίσκονται σά θεατές της τελετής ή να προσφέρουν βοήθεια σε θέματα δεύτερης σημασίας⁸. Κανονικά όλο τό βάρος πέφτει σ' αυτούς που θά κληρονομήσουν τό νεκρό, στούς «επιβάλλοντες»⁹. Αν ο νεκρός είναι δούλος, τό καθήκον αυτό άνήκει στόν αφέντη του¹⁰. Τό μέγεθος όμως του οικονομικού θάρους γίνεται συχνά αίτια δικαστικών συγκρούσεων, προκειμένου να άποφασιστεί ποίός από τούς συγγενείς έχει τήν υποχρέωση να τό αναλάβει. Ο δήμαρχος ή ο δικαστής έχει χρέος να διατάξει στούς «επιβάλλοντες» να σηκώσουν τό νεκρό και να τόν θάσουν.¹¹ Αν δέν τό κάνουν, είναι υποχρεωμένος να τό αναλάβει ο ίδιος αναθέτοντας τή δουλειά σε μία ομάδα νεκροθάφτες («ένταφιασταί»), που τούς πληρώνει ο ίδιος. Ο,τι εξοδεύει, τό παίρνει στό διπλάσιο από τούς κληρονόμους. Καμία φορά πάλι όλες τίς διαδικασίες τίς αναλαμβάνουν οι δημότες άλλα και σ' αυτή τήν περίπτωση τά έξοδα πληρώνονται τελικά από τούς συγγενείς.¹²

Έννοείται ότι όλόκληρη ή τελετή που ακολουθεί τό θάνατο είναι τόσο λαμπρότερη όσο πιο άγαπητός είναι ο νεκρός. Αν είναι μισητός, του στερούν τίς τιμές για έκδίκηση για νά να «άτιμος» στόν Κάτω Κόσμο. Τόν ένταφιάζουν χωρίς πρόθεση και έκφορα και συνήθως δέν παραβρίσκονται στήν κηδεία τά μέλη τής οικογένειας¹³. Κανονικά όμως, μόλις πεθάνει κάποιος, ξεσπάει ο θρήνος και οι πρώτες κραυγές αναγγέλλουν τό γεγονός¹⁴. Η κοινοποίηση του θανάτου, που ο Πλάτωνας προτείνει να άπαγορευτεί,¹⁵ και ταυτοχρονα ή είδηση ότι τό σπίτι πενθεί γίνεται με μία θάγια ή ένα δούλο που θγαινει και στέκεται μπροστά στήν πόρτα¹⁶ και με τό σταμνί - ο πιο συνηθισμένος τρόπος — που γεμάτο νερό από πηγή («πυγαίον χέρνιβα») τοποθετείται έξω από τήν πόρτα, για να πλένονται και να καθαρίζονται από τό μίσμα του νεκρού σώματος όσοι φτάνουν στό σπίτι για τήν πρόθεση¹⁷. Πρέπει νάναι ήλιον και φερόμενο από άλλο σπίτι λέγεται «άρδανον»¹⁸. Δέν είναι μάλλον άπαραίτητο να έχει ένα όρισμένο σχήμα, όπως φαίνεται από τίς λέξεις που χρησιμοποιούν οι πηγές για νά τό

Σκηνή πρόθεσης από λουτροφόρο του Σου α. π.χ. Η νεαρή νεκρή φοράε τό νυφικό στεφανί που δέν πρόλαβε να θάλει στη ζωή της. Δίπλα της μία άλλη νεα θρηνεί και μία μεγάλη γυναίκα με κομμένα τά μαλλιά της σε ένδειξη πένθους, μοιάζει να τή φροντίζει.

δηλώσουν: «άγγειω»¹⁹, «τούστρακον»²⁰. Πιο σπάνια στό ίδιο μέρος αφήνουν μία τούφα μαλλιών, ένδειξη πάλι του πένθους²¹. Τό μεταξύ άρχίζει ή έτοιμασία του νεκρού. Οι δικοί του τόν λούζουν και, αν είναι τραυματισμένος, περιποιούνται και δένουν με μεγάλη φροντίδα τίς πληγές του. Κόβουν τά μαλλιά του και ή πράξη αυτή συμβολίζει τό κόψιμο τών μαλλιών από τό θάνατο, για νά εξαγιστεί και νά θεωρηθεί καθοσιωμένος στούς θεούς του "Αδη"²². Είναι άπιθανο να γίνεται κάποιου είδους ταρίχευση ή συντήρηση του σώματος, άν και είναι σίγουρο ότι ή μέθοδος είναι γνωστή στήν κλασική Άθήνα και μάλιστα σ' όλες τής τίς λεπτομέρειες²³. Οι συγγενείς κόβουν κι αυτοί τά μαλλιά τους και ντύνονται στά μαύρα²⁴. Φαίνεται ότι τό χρώμα του πένθιμου ρούχου δέν είναι ίδιο παντού, αφού όλος νόμος από τό Γάμβρειο — πόλη τής Μυσίας στά ΝΔ. του Περγαμίου — όρίζει ότι τό χρώμα τών ντυσιμών πρέπει νάναι γκριζό και τών άντρών

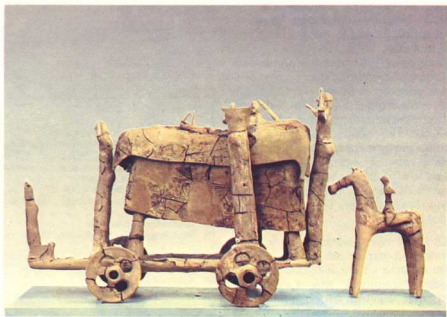
και τών παιδιών άσπρο- μόνο που, αν δέν θέλουν να φορούν άσπρα, μπορούν κι αυτοί να θάζουν γκριζά²⁵. Τό ότι ο νόμος άνήκει σε κατοπινούς χρόνους (3ος αιώνας) είναι άμφίβολο αν μπορεί να έξηγήσει τό διαφορετικό χρώμα στό πένθιμο ρούχο. Στήν «Άλκηστη» του Ευριπίδη ο Άδμητος διατάζει όλους τούς Θεσσαλούς να κόψουν τά μαλλιά τους και να ντυθούν με μαύρες στολές, για να πενθήσουν τή γυναίκα του. Όσοι έχουν ακόμα άλογα να κόψουν τίς χαιτίες. Να μίν άκουστεί στήν πόλη ήχος αλλού ή λύρας, ώσπου να γεμίσει τό φεγγάρι δώδεκα φορές, δηλαδή για έναν περίπου χρόνο²⁶. Όποιοσδήποτε θέλει να δείξει ότι πενθεί και τιμά τό νεκρό κόβει τά μαλλιά του, άκόμα κι αν δέν άνήκει στόν κύκλο τών συγγενών οι κοντινοί του φίλοι για παράδειγμα²⁷. Δηλωσιμ πένθους είναι άκόμη και τό ρίγμο στάχτης στό κόκαλι. Στη διάρκεια τής πρώτης μέρας ή οικονομία του νεκρού στέλνει και προσκαλεί αυτούς που θέλει για τήν

πρόθεση που γίνεται την επομένη²¹. Σε περίπτωση φονικού γίνεται πρώτα θυσία εξαγνισμού για το σπίτι κι όσους μένουν σ' αυτό²². Η πρόθεση μάλιστα έχει κύριο στόχο να πιστοποιήσει αν ο νεκρός έπαθε κάτι με βίαιο τρόπο ή όχι²³. Στο μέσο ενός μεγάλου δωματίου τοποθετείται το νεκρικό κρεβάτι και πάνω του απλώνεται το στρώμα και το προσκεφάλι (=«ποικεφάλαιον») για το νεκρό²⁴. Στη συνέχεια τόν εξαγνίζουν, αφού προηγουμένως τόν έχουν στολίσει — ιδιαίτερα όταν πρόκειται για γυναίκα — και έχουν τυλίξει το κεφάλι του με λωρίδες λινού ή μάλλινου ύφασματος («ταινιάσια») ²⁵. Μετά τόν σκεπάζουν. Ο Σόλωνας απαγορεύει να χρησιμοποιούνται στην πρόθεση και στη συνέχεια στην ταφή περισσότερα ιμάτια από τρία²⁶. Η ίδια απαγόρευση ισχύει και στόν 5ο αιώνα, όπως αποδεικνύει νόμος από την Κέω. Σ' αυτόν ορίζεται ότι το ένα ιμάτιο θα χρησιμοποιείται για το στρώμα, το άλλο για ενδύμα και το τρίτο για κάλυμμα. Το κόστος τους δεν πρέπει να ξεπερνά τις εκατό δραχμές²⁷. Επιτρέπεται όμως σάν κάλυμμα αντί για ιμάτιο να χρησιμοποιείται χοντρή γκριζά χλαίνη²⁸. Κάτω από το στρώμα πιθανό είναι να τοποθετούν σπασμένα κλήματα και ριγάνη²⁹. Η συνήθεια (που μάς παραδίδεται από μεταγενέστερες πηγές³⁰) να θάζουν στο σώμα του νεκρού έναν οβολό σάν άμοιλο για το Χάροντα, δεν ξέρουμε να μαρτυρείται από πηγές της εποχής που μάς άφορά. Γύρω από το νεκροκρεβάτο στήνονται οι νεκρικές ύδριες³¹.

Όλη τή δεύτερη μέρα, όσο δηλαδή διαρκεί η πρόθεση, τά μέλη τής οικογένειας και όλοι οι κοντινοί συγγενείς οφείλουν να θρικόονται δίπλα στό νεκρό, όπως και τήν τρίτη μέρα έχουν υποχρέωση να τόν συνοδεύουν στήν έκφορά. Τό αντίθετο είναι προσβολή γι' αυτόν³². Όσοι έχουν προσκληθεί και φτάνουν στό σπίτι για να πάρουν μέρος στήν τελετή, φαίνεται ότι συχνά φέρνουν κάτι σά δώρο στό νεκρό. Όσους όμως δεν έχει προσκαλέσει ο κοντινότερος συγγενής, γιατί δεν τούς θεωρεί «φίλους», ούτε αυτοί ούτε τά δώρα τους γίνονται δεκτά³³. Η πένθιμη «συνόδος» ονομάζεται «περιδειπνον»³⁴, προφανώς γιατί θα δίνεται κάποιο δείπνο, για να τιμηθεί ο νεκρός. Όλοι μαζί κλαίνε και θρηνούν. Ο θρήνος, τής περισσότερες φορές, είναι τόσο υπερβολικός, που οι γυναίκες φτάνουν να χτυπούν τά στήθια τους και να σκίζουν τούς χι-

τώνες και τό δέρμα τους³⁵. Άπαραίτητες μοιάζει να είναι οι μοιρολογιστρες που τραγουδούν τά στερεότυπα μοιρολόγια χτυπώντας ρυθμικά τά χέρια τους³⁶. Ο θρήνος θεωρείται μάλλον κάτι ακάθαρτο γι' αυτό απαγορεύεται να γίνεται όπουδήποτε αλλά μόνο στό χώρο όπου κηδεύεται κάποιος, που άλλωστε είναι ήδη μολυσμένος από τό ίδιο τό γεγονός τό θανάτου³⁷. Ο Σόλωνας απαγορεύει τόν άμετρο θρήνο τών πενθούτων, τής υπερβολής, όπως τό να σκίζουν οι γυναίκες τής σάρκες τους, τά μοιρολόγια και τό κλάμα για άλλο νεκρό άπ' αυτόν που κηδεύεται³⁸. Από άλλη πηγή όμως — μάλλον πιο αξιόπιστη — μαθαίνουμε ότι ο μοναδικός περιορισμός που θάζει ο νομοθέτης είναι να γίνεται ή πρόθεση μέσα στό σπίτι. Κατά τά άλλα μπορεί ό καθένας να κάνει ό,τι θεωρεί σωστότερο³⁹. Δύο αιώνες άργότερα ο Πλάτωνας υποστηρίζει ότι οι συγγενείς οφείλουν να παίρνουν κοντά τους, όσο διαρκεί αυτή η διαδικασία, ένα νομοφύλακα, για να φροντίζει να γίνονται όλα με μέτρο και βάσει του νόμου. Ένας νόμος που θα επιτρέπει μόνο τό δάκρυ, όχι τό θρήνο, και θα απαγορεύει — όπως έχουμε άναφέρει — τήν κοινοποίηση έξω από τό σπίτι⁴⁰. Οι προσάψεις πάντως επέμβασαν στό τυπικό τής κηδείας του πένθους, που γίνονται κατά καιρούς από τήν πολι-

τεία, άποτυχαίνουν, άφού σχεδόν όλα τά στοιχεία αυτόν τών διαδικασιών τά συναντούμε και σε κείμενα Λατίνων συγγραφέων, όπως στό «Περί πένθους» του Λουκιανού. Τήν τρίτη μέρα γίνεται ή έκφορα του νεκρού, τά χαράματα, για να μη μισανθεί τό φώς του ήλιου από τήν όμη του⁴¹. Τό κρεβάτι που χρησιμοποιείται για τή μεταφορά του πρέπει να καταλήγει σε πόδια σά σφήνες («έγ κλίνην σφηνόποδι»), που να μην καλύπτονται από τό ύφασμα που σκεπάζει τό σώμα του⁴². Η πορεία προς τό νεκροταφείο γίνεται σιωπηλά, ο νεκρός είναι έντελώς σκεπασμένος και ή πομπή πρέπει να προχωρεί ίσια, να άποφεύγει δηλαδή, όσο γίνεται, τής στροφής⁴³. Η έκφορα άκολουθεί κανονικά τό δημόσιο δρόμο και μόνο στήν περίπτωση που αυτός σταματά ή κατευθύνεται άλλού, έχει τό δικαίωμα να περνά από έξην ιδιοκτησία⁴⁴. Προβλέπονται ποινές για κεινους που θα περάσουν χωρίς λόγο τό νεκρό τους από έξνο τόπο⁴⁵: κι αυτό γιατί τό μαίωμα του θανάτου θα τόν μολύνει. Στή διάρκεια τής πορείας προηγούνται οι άντρες, οι γυναίκες άκολουθούν. Αυτές δεν επιτρέπεται να πλησιάζουν τό νεκρό. Απαγορεύεται άκόμη να τόν ακολουθούν μέσα σά μνημια, εκτός αν είναι πάνω από έξηνα χρονών. Από τής μικρότερες μπορούν να τόν συνοδεύουν ώς τόν τάφο μόνο οι

Πηλινό αρμα νεκρικό από ταφού του Αργυροντάς (έκφορα).

πολύ κοντινές συγγενείς, μέχρι και το βαθμό των παιδιών των πρώτων του Ξαδέρφων⁴¹). Στην εκφορά όσων έχουν πεθάνει με βίαιο τρόπο τοποθετείται πάνω στο κορμί τους («επιφύεται») δόρυ⁴². Ο Πλάτωνας θεωρεί την εκφορά θέαμα ανεπίτρεπτο και προτείνει να καταργηθεί η περιφορά του νεκρού στους δρόμους της πόλης⁴³. Η κοπή καταλήγει στο χώρο όπου ανάβεται η πυρά για την καύση του⁴⁴ και τελικά ολοκληρώνεται ο ένταφισμός του.

Την επόμενη οι πενθούντες πρέπει να ραντίσουν το σπίτι με θαλασσινό νερό, για να γίνει «ελεύθερον», να γλυτώσει δηλαδή από το μίσμα. Μετά να το άλειψουν με χύμα και τέλος να ρίξουν παντού νερό και να το πλύνουν. Η διαδικασία αυτή είναι η προϋπόθεση, για να γίνει προσιτό στον κόσμο. Αφού καθαριστεί, μπορούν να γίνουν θυσίες στους εφέστιους θεούς. Κάτω από το κρεβάτι (προσρώνως αυτό που χρησιμοποιήθηκε στην πρόθεση) δεν επιτρέπεται να βάζουν κύλικα, ούτε να πετούν το νερό (πού ήταν θαλυμένο έξω από την πόρτα για το πλύσιμο των χεριών⁴⁵). Όσπου να καθαριστεί το σπίτι, απαγορεύεται να πατήσουν σ' αυτό άλλες γυναίκες εκτός από κείνες που ήδη έχουν το μίσμα. Η μητέρα δηλαδή του νεκρού, η γυναίκα του, οι αδερφές του και οι κόρες του. Το πολύ πολύ κι άλλες πέντε, πού κι αυτές πρέπει νάβαι θυγατέρες θυγατέρων ή ανήψιων του· καμιά άλλη.⁴⁶

Η νομοθεσία καθορίζει και τη διάρκεια του πένθους των συγγενών. Οι άντρες πρέπει να το κρατούν τρεις μήνες και να το λύνουν τόν τέταρτο, ενώ οι γυναίκες μπορούν να πενθούν ένα μήνα παραπάνω. Μετά απ' αυτό το διάστημα όμως είναι υποχρεωμένες να ξαναρχίσουν τις εξόδους τους, όπως και πριν το πένθος. Στους εξαγιωμένους που αναγράφονται μπροστά στο ιερό της Θεομοφορου Δήμητρας, ο γυναικονόμος πού έχει οριστεί από το δήμο εύχεται σ' αυτές πού συμμορφώνονται με το νόμο ευτυχία και απόλαυση τών αγαθών τους. Σ' όσες όμως δέν υπακούουν τά αντίθετα. Οι τελευταίες είναι άνοσο να θυσιάσουν σε θεό για δέκα χρόνια, γιατί θεωρούνται άσεβες⁴⁷.

Οι λόγοι τών προπαθειών της πολιτείας να περιορίσει το πένθος και παράλληλα να επέμει, όπως αναφέραμε παραπάνω, στο τυπικό της κηδείας φαίνεται ότι είναι πολιτικό, έθιμικο και οικονομικό. Ο Έλεγχος τού θρήνου, για παράδειγμα, και της

διαδικασίας της εκφοράς μάλλον προϋποθέτει κάποια διάθεση απ' την πλευρά τού νομοθέτη για έθιμικές αλλαγές. Οι οικονομικές δεσμευσεις πού άφορούν την πρόθεση και την εκφορά και πού πολλαπλασιάζονται στους νόμους για τόν τάφο, τις προσαφές και τά μνημόνια τού νεκρού, άφείλονται θέαμα σε ανάλογες αιτίες. Η έπιμονή τάρου στήν, όσο γίνεται, μικρότερη διάρκεια τού πένθους φαίνεται ότι σχετίζεται με τή δημόσια ζωή. Μεγάλη διάρκεια σημαίνει ίσως μακρόχρονη άποχή από δραστηριότητες άπαραίτητες στήν πολιτεία. Καλύπτει ήθικά τόν πολίτη πού παραμελεί τά καθήκοντά του άπέναντι στο σύνολο και γίνεται άφορμή για τή δημιουργία προβλημάτων στό ρυθμό λειτουργίας της πόλης.

Σημειώσεις

1. Ευριπίδης, Άλκωνος, 158-162, 170-172, 194 (ελεύθερη απόδοση).
2. άντι πού άχρηστο -τριακοντάδες- τιμές για τούς νεκρούς, όπως και τά ρωμαϊκά -NOVEM-DIALIA-.
3. έπιτάφια: έφάπτα.
4. νεκρόκασα.
5. νεκρόκασα (ίσως Αίθνη), τεφροδόχος κάλπη.
6. σάφην, λέκνη, λέβητας, σαρκόφάγος.
7. Ιούλιος Πολυδεύκης, Ονομαστικόν, Η 146.
8. Σοφοκλής, Άσιας, 1394-1397.
9. Inscriptions Creticae, IV, 76B.
10. Δημοσθένης, Προς Μακάρτατον περι Άγνυιο κλήρου, 58.
11. ό.π., 57. Inscriptions Creticae, ό.π.
12. Δημοσθένης, ό.π., 58.
13. Αισχύλος, Άγαμέμνων, 1551-1554 Ε Fraenk. 25. Aeschylus Agamemnon, III, 735 κ.ε.
14. Ευριπίδης, ό.π., 86-88.
15. Πλάτων, Νόμοι, 960 Α.
16. Ευριπίδης, ό.π., 89-90.
17. ό.π., 99-100. Άριστοφάνης, Έκκλησιάζουσαι, 1033.
18. Ίουλιος Πολυδεύκης, ό.π., Η 65-66.
19. ό.π.
20. Άριστοφάνης, ό.π.
21. Ευριπίδης, ό.π., 101-102. Ευριπίδης, Ίκετίδες, 973-974.
22. Ευριπίδης, Άλκωνος, 73-76.
23. Πλάτων, Φαίδων, 80C-D.
24. Ευριπίδης, ό.π., 215-216.
25. Sokolowski, Lois sacrées de l'Asie Mineure.
26. Ευριπίδης, ό.π., 425-431.
27. Lya Graeca, I, Σοφία, 144.
28. Άντιφων, Περι τού χορευτού, 94.
29. Ευριπίδης, Ηρακλής Μαινόμενος, 322 κ.ε. (Ο Ηρακλής ετοιμάζεται να θυσιάσει για να εξαγιώσει το παλάτι από τόν φόνο τού βασιλιά Λυκού, πού σκότωσε ο ίδιος).
30. Ιούλιος Πολυδεύκης, ό.π., 65.
31. Sokolowski, Lois sacrées des Cites Grecques, 77.
32. Άριστοφάνης, ό.π., 1032.
33. Πλουταρχος, Βίαι Παράλληλοι, Σόλων, XXI 4.
34. Sokolowski, ό.π., 97.
35. ό.π.
36. Άριστοφάνης, ό.π., 1030.
37. Αουκιανός, Περι πένθους, 10.
38. Άριστοφάνης, ό.π., 1032.
39. Αισχύλος, ό.π.
40. Ευριπίδης, Άλκωνος, 629-631.

41. Ίουλιος Πολυδεύκης, ό.π., 65-66.
42. Lya Graeca, ό.π., 103.
43. Ευριπίδης, ό.π., 104.
44. Lya Graeca, ό.π., 108.
45. Πλουταρχος, ό.π.
46. Δημοσθένης, ό.π., 62 (νόμος).
47. Πλάτων, Νόμοι, 959E-960A.
48. Δημοσθένης, ό.π.
49. Sokolowski, ό.π.
50. ό.π. ό.π., 77.
51. Inscriptions Creticae, ό.π., 46.
52. ό.π.
53. Δημοσθένης, ό.π.
54. Ίουλιος Πολυδεύκης, ό.π., 65.
55. Πλάτων, ό.π., 960A.
56. Ευριπίδης, ό.π., 608.
57. Sokolowski, ό.π.
58. Sokolowski, Lois sacrées de l'Asie Mineure, Γαβριέλον.

Ο τίτλος της εργασίας δέν περιλαμβάνει τόν «πένθος», γιατί πιστεύουμε ότι ό όρος καλύπτει μια σειρά από διαδικασίες πού γίνονται στή διάρκεια τού (προσφοράς, μνημόσυμα, γιορτές για τόν νεκρό, στις όποιες δέν αναφερθήκαμε καθόλου.

Η εργασία βασίζεται κυρίως στις πληροφορίες πού προσφέρουν τά κείμενα όπύ τόν έβδωμό της τόν τρίτο όμιλο και, από τώ μεταγενέστερα, εκείνα μόνο πού οι μαθητές τους άφορούν την ίδια χρονική περίοδο. Ευχαριστώ την καθηγήτρια Στέλλα Δρούγου για τις χρήσιμες συμβουλές της.

Funeral and Burial in Ancient Greece According to Literary Sources.

S. Papadopoulos N. Kousoulakou

Soon after death had occurred the close relatives of the dead had to take care of its practical consequences, i.e. the exposition, the funeral and the burial of the corpse. In the day following the death the sad event was announced by a servant or was indicated by a pitcher, placed in front of the house door of the dead. The corpse was washed and layed on a bed. The relatives cut their hair and wore mournful garments. They also invited friends for the exposition of the dead that was taking place the day after. The lamentation and the traditional mourning performed by professional women lasted throughout the second day. The funeral itself was taking place in the third day at dawn.

The procession was silent and followed the public road. The women attended from a distance and except the very close relatives they were not allowed to approach the grave yard. In the next day the house was sprinkled with sea water, was daubed with earth and finally was washed so as to be cleaned from the contamination of the corpse. Then, sacrifices were offered to the household gods. The relatives had to keep mourning the male for three and the female for four months.